

DE EVOLUTIELEER VAN DIERENDOKTER PETER BOLS

‘Napoleon voerde de eerste bachelor-master voor dierenartsen in’

Waarom geloofden dierenartsen zo lang dat ze koeien en paarden konden kruisen? Als een van de weinige veeartsen onderzoekt professor Peter Bols de historische veeartsenij. Want dat helpt de praktijk vandaag. 'Dierenartsen dragen een zware verantwoordelijkheid voor voedselveiligheid en ziektebestrijding. Die wordt niet altijd erkend.'

Katrien Steyaert, foto's Jimmy Kets

We zitten aan een houten tafel in zijn kantoor in Wilrijk, buiten is het herfst, maar Peter Bols schetst een zomerlandschap in de Vaucluse, in het zuiden van Frankrijk. In 2011 huurde hij er toevallig een *gîte* van Pierrot Delgado, een van de bezielers van het paardenspektakel Cavalia.

‘Na ettelijke flessen wijn haalde hij een origineel 18de-eeuws boek boven dat onder andere melding maakte van “le jourmart”, een zogenaamde kruising van een koe en een paard. Decennialang geloofden paardenmensen dat zo’n hybride gecreëerd kon worden. Claude Bourgelat, de oprichter van de allereerste veeartsenijschool, beweerde zelfs dat hij er ooit één op de wereld had gezet. Tja, ik doe al jaren onderzoek naar reproductie bij dieren en ik kan met stelligheid zeggen dat zoiets onmogelijk is. Maar waarom bleef het idee dan driehonderd jaar hangen? Dat maakte me nieuwsgierig. Zo ben ik nu op de historiek van ons beroep gaan toelagen.’

Bols (53) is dierenarts, professor diergeneeskunde aan de universiteit van Antwerpen en een van de vijf dierenartsen die lid zijn van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België. Bovenal is hij een pionier. Als een van de weinigen in Vlaanderen houdt hij zich bezig met de geschiedenis van de veeartsenij, volgende week organiseert hij daarover het eerste symposium in ons land. De historische diergeneeskunde is terra incognita hier.

Bols: ‘In Frankrijk en de Angelsaksische gebieden leeft de discipline. Om de twee jaar is er een wereldcongres, maar zelfs daar komt maar een klein kranjsje geïnteresseerden op af. Ik was zelf lang in dat bedje ziek: ik doe al twintig jaar intensief aan exacte wetenschap, maar pas de laatste jaren maak ik een historische inhaalbeweging. Onlangs werd ik nog bijzonder verrast toen ik ontdekte dat we in Vlaanderen de grootste collectie antieke paardenboeken ter wereld hebben. Privéverzamelaar Johan De Jaeger heeft meer dan 350 werken die dateren van eind 15de tot begin 20ste eeuw. Niemand weet dat.’

‘Ik ben – noodgedwongen – lid van het Nederlands Veterinair Historisch Genootschap. Bij ons bestaat zoiets niet.’

Ook onze noorderburen staan verder?
‘De dierenartsen functioneren er al veel lan-

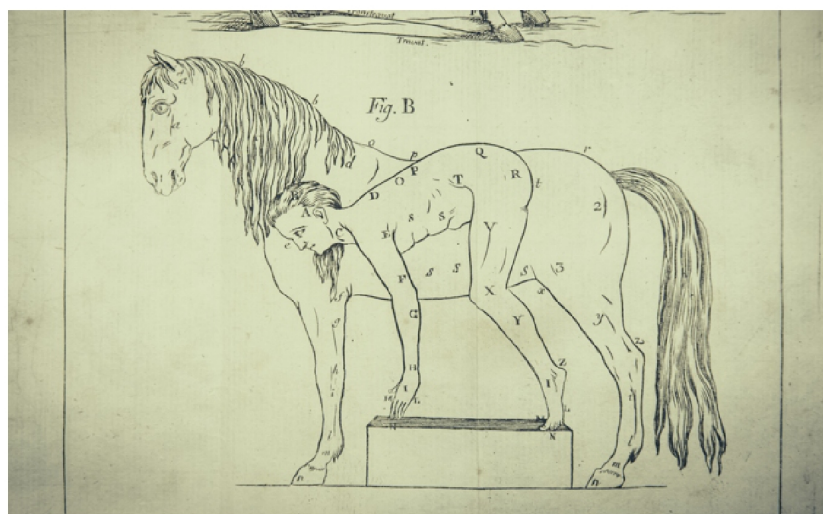
ger als een beroepsgroep en hebben daardoor meer zin om naar hun gemeenschappelijke wortels op zoek te gaan. In Vlaanderen is het landschap versplinterd. Er zijn maar liefst drie vakverenigingen, waarvan nog niet de helft van onze 4.500 dierenartsen lid is. We zijn altijd eenzelingers geweest, en dat is jammer.’

‘Dierenartsen dragen een zware verantwoordelijkheid die het publiek niet altijd erkent, bijvoorbeeld wat voedselveiligheid of ziektebestrijding betreft: we zouden die kunnen delen. We kunnen in een gedeeld historisch besef een *common ground* vinden. Inzicht in de wortels van onze stiel is ook voor de studenten van belang. Ze moeten toch weten waar een maatschappelijk belangrijk beroep als het onze vandaan komt?’

‘In de 18de eeuw werden vreemde voorwerpen in paarden ingenaaid, omdat die alle etter zouden aantrekken, waarna je de “ziekte” kon uitdrijven. Die detox-geest waart vandaag nog rond’

Het paard kreeg lang buitenproportioneel veel aandacht en dat was ook te merken aan de boeken die erover verschenen. ‘Ze waren wat auto’s nu zijn.’

OP DE LAPPEN MET HET PAARDENBUDGET

Dat bijvoorbeeld Napoleon voor de evolutie van de veeartsenij erg belangrijk is geweest, vertelt Bols. De keizer had wellicht meer veldslagen gewonnen als de discipline toen al verder had gestaan. ‘Napoleon had wel veeartsen in zijn cavalerie, maar die waren soms in hun eentje verantwoordelijk voor de zorg voor duizenden paarden, terwijl ze nauwelijks farma en al helemaal geen anesthetica hadden en de notie van besmettelijkheid hen nog vreemd was. Vaak kregen ze een lage onderofficiersrang en waren ze overgeleverd aan een commandant die besliste of hij met het paardenbudget op de lappen ging of effectief zijn dieren liet verzorgen.’

‘Wist je trouwens dat een paard dat één uur vecht, daarna 80 liter water nodig heeft? Als een generaal met 5.000 ruiters oprukte, vereiste dat met andere woorden 400.000 liter water. Veldslagen kon je dus alleen in de buurt van natuurlijke waterbronnen houden. Een cavalerie-eenheid met 5.000 ruiters vroeg makkelijk 50 ton paardenvoer per dag en produceerde dagelijks 125 ton mest. Ze zullen maar in jouw dorp gezeten hebben.’

Op zijn fatale veldtocht naar Moskou verloor Napoleon naar schatting 150.000 paarden, meestal door ontbering, kou en infecties. Het noopte hem tot een grondige hervorming van de opleiding van veeartsen. ‘In zijn *décret impérial* uit 1813 beschrijft hij de uitbreiding van het aantal scholen van twee naar vijf – het werden er drie – en voert hij het bachelor-mastersysteem avant la lettre in. De eerste drie jaren waren praktisch, de twee bijkomende jaren meer theoretisch, gericht op kennis over de (re)productie van paarden, op ziekteleer, therapie en zoölogie.’

‘Tot dan toe was de dierengeneeskunde vooral een zintuiglijke wetenschap. Men zag een uiterlijk symptoom en zette daar meteen een therapie tegenover, die meestal ontoereikend was omdat het inzicht in de werking van de organen ontbrak. Ik vond het zeer verrijkend te ontdekken hoe Napoleon de vinger op de wonde legde. Niet alle kennis hebben we pas recentelijk verworven.’

De eerste veeartsenijschool werd in 1761 door Claude Bourgelat opgericht, vertelde u. Is dat niet laat?

‘De veterinaire praktijk gaat terug tot de

Egyptenaren, die met kruiden hun vee probeerden te genezen. Maar Bourgelat, die van Lyon kwam, jurist en naar verluidt ooit muskietier was, heeft de opleiding tot dierenarts geïnstitutionaliseerd.’

‘Dat dat precies in Frankrijk gebeurde, was geen toeval – het is nog altijd hét landbouwland van Europa –, de timing was dat evenmin. Nadat ik *Het verdorven genootschap* van historicus Philipp Blom had gelezen, begreep ik dat de dierengeneeskunde een vrucht van de Verlichting is. Het boek legt de strijd bloot van Diderot en D’Alembert, die met hun indrukwekkende encyclopedie het juk van het geloof wilden afwerpen. Ze knipten de sterke band tussen Kerk en wetenschap door en gingen van emotie naar ratio. Ze nodigden alleen de grootste experts uit, onder wie Bourgelat. Hij mocht in deel vijf van de encyclopedie zijn licht laten schijnen op alles wat het paard betreft. Ook hij viel terug op empirie.’

Tot dan toe was de dierenzorg intuïtief?

‘Absoluut. De klassieke *maréchaux* – de hoefsmeden die van oudsher de eerstelijnszorg bij paarden boden – schreven voor zieke paarden bijvoorbeeld aderlatingen voor en preciseerden bij welke maanstand je die het best kon doen. Op het symposium zal mijn Gentse collega Luc Devriese vertellen over de 18de-eeuwse gewoonte om vreemde voorwerpen in te naaien omdat die alle etter aantrokken, waarna je de “ziekte” kon uitdrijven. Die detox-geest waart vandaag nog rond. Er zijn genoeg mensen die zich met sapjes en darmspoelingen laten reinigen. Bourgelat verwees veel van die therapieën naar de vuilnisbak. Hij had lef.’

DIEPE RIVALITEIT

Bourgelat was een voorvechter van de ware wetenschap?

‘De manier waarop we vandaag paarden opmeten, gaat nog altijd terug op Bourgelats hippometer, een systeem waarin hij bijvoorbeeld beschreef hoe de lengte van het hoofd overeenkomt met de lengte van het bekken. Je kunt het vergelijken met Leonardo da Vinci’s Vitruviusman, waarin hij de menselijke lichaamsverhoudingen weergeeft. Maar we mogen Bourgelat niet overschatten. Hij geloofde dus ook dat je een koe en een paard kon kruisen.’

Hoe komt het dat precies Bourgelat de eerste veeartsenijschool kon openen?

**‘De klant vroeg
magere koteletten,
dus fokten we onze
varkens tot de bleke,
vetarme beesten die
we nu kennen’**

‘Eigenlijk is ons vak gebouwd op een diepe rivaliteit tussen de hoefsmeden en de notabelen die zich sinds de opkomst van het recreatieve paardrijden met het dier zijn gaan bezighouden. Bourgelat was zo’n notabele. Zijn grote opponent, Philippe-Etienne Lafosse, telg van een Parijse hoefsmiddynastie, was eigenlijk de betere dierenarts van de twee, maar hij miste de politieke slagkracht die Bourgelat wel had. Toen Lafosse nabij Parijs een militaire paardenschool wou oprichten, stak Henri Léonard Bertin, een goede vriend van Bourgelat en financieel controleur van Louis XV, daar een stokje voor. Bourgelat had immers ook plannen en opende in de voorstad Alfort in 1765 effectief zijn tweede veeartsenijschool.’

‘Bertin bracht Bourgelat ook het inzicht bij dat hij nooit de publieke opinie achter zich zou krijgen als hij zich in zijn opleidingen alleen met paarden bezighield, en niet met boerderijdieren. De pest en andere besmettelijke ziekten decimeerden in die tijd de veestapels, en zonder vee geen mest en dus geen oogst. Het waren drama’s en Bourgelat speelde daar handig op in door in zijn scholen ziektes bij alle dieren te bestuderen.’

Waarom kreeg het paard eerst zo buitenproportioneel veel aandacht?

‘Het paard was altijd al belangrijk, als gezelschaps- en lastdier maar vooral als vervoersmiddel. Ze waren wat auto’s nu zijn. Wist je dat ze Hernán Cortés hielpen om de Azteken op de knieën te krijgen? Hij kon een inheems leger van 80.000 man verdrijven door 36 paarden tevoorschijn te halen. De Azteken hadden zulke dieren nog nooit gezien en gingen uit schrik op de loop. Ook in Europa had het paard een cruciale militaire functie.’

BETER IN DE STAL DAN IN HUIS

Het zijn meer dan mooie verhalen, benadrukt Bols. Dierenartsen kunnen vandaag

Peter Bols: 'Dierenartsen moeten de geschiedenis kennen om de dromers van antwoord te dienen.'

veel leren als ze achteromkijken. 'Onze veeartsen kennen alleen het geïndustrialiseerde varken dat we onlangs nog in abominabele omstandigheden op de televisie zagen. De klant vroeg magere koteletten, dus fokten we onze varkens tot de bleke, vetarme beesten die we nu kennen. Het staat ver van het dier dat nonkel Jules vroeger met liefde kweekte en slachtte. Er zat vet aan, en dat geeft de malsheid en de smaak. Gelukkig duiken er weer alternatieven op zoals het Duroc d'Olives-varken.'

De hernieuwde liefde voor het ambacht flakkert ook hier op?

'Ja, en dat is een goede zaak. Tegelijk moeten we beseffen dat wanneer we met enkele miljoenen Belgen koteletten willen blijven eten, we varkens niet meer op de nostalgische manier kunnen grootbrengen en slachten. Alleen al sanitair is het onmogelijk om allemaal opnieuw ons eigen beest te doden en het slachtafval te begraven. Dierenartsen moeten de historische evoluties kennen om dromers van antwoord te kunnen

dienen. Terugblikken leert je realistisch te zijn over wat wenselijk én haalbaar is.'

We gaan tegenwoordig erg ver in de zorg voor onze dieren.

'De grens is op sommige vlakken overschreden, denk ik. Er zijn hondenrassen die zo ver ingeteeld zijn dat ze voortdurend gezondheidsproblemen krijgen, denk maar aan de begeerde mopshond met zijn extreem platte snuit. De dierenartsen zelf gaan ertegen in verzet. Honderd jaar geleden kweekte men niet zo extreem, mens en dier stonden dicht bij elkaar. Maar vergis u niet: dieren waren doorgaans gebruiksvoorwerpen. De Fransen lieten gewonde paarden gewoon creperen op het slagveld. Iedereen weet dat de oren van dobermannen vroeger gecoupeerd werden, weinigen beseffen dat men in de 18de eeuw hetzelfde deed met paardenoren. In dat opzicht zijn we betere mensen geworden.'

Is de slinger niet te ver doorgeslagen als we 5.000 euro betalen voor chemotherapie die onze huiskat zes maanden respijt geeft?

'Sommigen zullen het onethisch vinden om ze niet te behandelen, ik zou ze laten inslapen. Ik ben *Het empathisch teveel* aan het lezen en ik kan Ignaas Devisch alleen gelijk geven: we hebben soms te veel empathie. Als we vroeger tijdens een verlossing een kalf verloren door complicaties, zei de boer: het is beter dat het in de stal gebeurt dan in huis. Die nuchterheid zouden we weer kunnen gebruiken. Een student die zijn geschiedenis kent, zal bijvoorbeeld wellicht behoedzamer met antibiotica omspringen. Nu grijpen jonge dierenartsen er snel naar omdat het hen zo geleerd is, vroeger waren die dingen beter in balans.'

PLANTEN VOOR PAARDEN

Aangezien geschiedenis geen deel is van het curriculum, vertelt Pols zijn studenten zoveel mogelijk anekdotes. 'Ik neem ook geregeld een van de antieke veterinaire werken mee die ik verzamel. Onlangs kwam tijdens de pauze een twintigtal studenten naar voren gestormd omdat ze foto's wilden maken van de etsen van François Alexandre de Garsault. Een ander luxueus werk is *La Parfaite Connaissance des Chevaux* uit 1734. De auteurs, vader en zoon De Saunier, werden Frankrijk verschillende keren uitgezet omdat ze hadden deelgenomen aan duels, wat toen verboden was. Ze bezondigden zich ook aan

plagiaat, maar dat leverde wel prachtige koperetsen op.'

Kunnen studenten met die historische info aan de slag?

'Dat is mijn wens. Waarom begint bijvoorbeeld niemand een onderzoek naar planten die paardendokters vroeger gebruikten? Aloë vera kennen we nog, maar veel andere soorten raakten in onbruik, terwijl ze misschien echt een therapeutische werking hebben. Mocht ik daarvoor een masterstudent farmacie of geschiedenis kunnen engageren, wie weet wat we allemaal zouden

'Sommige hondenrassen zijn zo ver ingeteeld dat ze voortdurend gezondheidsproblemen krijgen. Honderd jaar geleden stonden mens en dier dicht bij elkaar'

ontdekken. Het is misschien minder avontuurlijk dan in de Amazone wortels te gaan opgraven, maar er liggen opwindende mogelijkheden onder onze neus.'

Word je een betere dierenarts als je je geschiedenis kent?

'Je wordt vooral een beter mens, denk ik, als je in deze erg vluchtige maatschappij beseft dat sommige principes niet van gisteren zijn en dat er een te koesteren traditie bestaat. Dit jaar zijn in Vlaanderen weer 550 studenten aan de opleiding Diergeneeskunde begonnen. We zijn nagenoeg het enige Europese land waar geen instroombepijking voor dierenartsen geldt en dat levert weleens problemen op, zowel voor onze middelen als voor hun latere arbeidskansen. Maar ik zie één voordeel: het potentieel om het historisch bewustzijn aan te wakkeren, is erg groot.'

Symposium van het Veterinair Historisch Genootschap, 8/11, van 10.30 tot 16.15 uur in het Klooster van de Grauwzusters, Stadscampus Universiteit Antwerpen.